

ПАНЧЕНКО Є.Г.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
професор кафедри міжнародного менеджменту, д.е.н., проф.

ЗАГОРОДНІЙ І.П.

ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»,
ст. викладач кафедри міжнародного менеджменту

ПЕРСПЕКТИВИ ДВОСТОРОННЬОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ТУРКМЕНИСТАНОМ

Анотація. В статті розглянуто розвиток та сучасне двостороннє торговельно-економічне співробітництво між Україною та Туркменістаном. Виявлено національні інтереси країн України та Туркменістану у двосторонньому торговельно-економічному співробітництві. Природний газ має найбільше значення у двосторонньому торговельно-економічному співробітництві (співпраця є перспективною у торгівлі, інжинірингових послугах щодо розвідки, видобутку та транспортуванні природного газу). Визначено перспективи, які пов'язані зі збільшенням обсягів взаємної торгівлі та диверсифікації напрямків співробітництва у енергетичному та неенергетичному секторах.

Ключові слова: двостороннє торговельно-економічне співробітництво, перспективи, експорт, імпорт, Туркменістан, Україна.

Аннотация. В статье рассмотрено развитие и современное двустороннее торгово-экономическое сотрудничество между Украиной и Туркменистаном. Выявлены национальные интересы стран Украины и Туркменистана в двустороннем торгово-экономическом сотрудничестве. Природный газ имеет наибольшее значение в двустороннем торгово-экономическом сотрудничестве (сотрудничество является перспективным в торговле, инженеринговых услугах по разведке, добыче и транспортировке природного газа). Определены перспективы, связанные с увеличением объемов взаимной торговли и диверсификации направлений сотрудничества в энергетическом и неэнергетическом секторах.

Ключевые слова: двустороннее торгово-экономическое сотрудничество, перспективы, экспорт, импорт, Туркменистан, Украина.

Annotation. The article discusses the development and current bilateral economic cooperation between Ukraine and Turkmenistan. Identified national interests of Ukraine and Turkmenistan in the bilateral trade and economic cooperation. Natural gas has the greatest value in bilateral trade-economic cooperation (cooperation is promising trade, engineering services for exploration, production and transportation of natural gas). The prospects of increasing the volume of trade and diversification of cooperation in the energy and non-energy sectors.

Key words: bilateral trade and economic cooperation, prospects, exports, imports, Turkmenistan, Ukraine.

Постановка проблеми. Розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та Туркменістаном є важливою складовою вітчизняної гео економічної стратегії. Актуальність теми дослідження пов'язана з необхідністю дослідити перспективи двостороннього українсько-туркменського торговельно-економічного співробітництва з урахуванням завдань реалізації національних економічних інтересів.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Проблематика двостороннього торговельно-економічного співробітництва України досліджувались у працях багатьох вітчизняних науковців відмітимо, зокрема роботи В. Будкіна [1], І. Бураківського [2], Д. Лук'яненка [3], В. Мовчан [2], А. Поручника [4] та ін. Активізація інтеграційних процесів на Євро-Азійському просторі обумовила появу зарубіжних досліджень з проблематики перспектив двостороннього торговельно-економічного співробітництва між Туркменістаном і країнами СНД науковцями цих країн. Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків Туркменістану досліджував Б. Базаров [5], Овелеков М. [6]. Великої уваги науковці приділяють двосторонньому співробітництву Туркменістану в енергетичній сфері (В. Гінзбург, М. Трошке [7]), зокрема співробітництво між Туркменістаном і Китаєм у газовій та газо-транспортній галузі досліджує Р. Кутлер [8]. Ризики для України в Центральній Азії досліджували О. Резнікова, В. Кузнєцов [9]. Особливості та перспективи економічного співробітництва України та Туркменістану розглянуто Пікулик О. [10].

Разом з тим, перспективи двостороннього українсько-туркменського торговельно-економічного співробітництва не отримали належного висвітлення, що обумовило цілі статі.

Цілі статті. Цілями статті є системний аналіз розвитку, сучасного стану та перспектив двостороннього торговельно-економічного співробітництва між Україною та Туркменістаном.

Виклад основного матеріалу.

Розвиток торговельно-економічного співробітництва між Україною та Туркменістаном обумовлений багатьма факторами, серед яких найголовніший – це взаємовигідне співробітництво в енергетичній сфері. Заціка-

вленість української сторони передусім пов'язана з вимогами енергетичної безпеки відповідно до вітчизняних та міжнародних критеріїв у зв'язку з неможливістю для забезпечення внутрішніх потреб власних паливно-енергетичних ресурсів, критичним значенням імпорту паливного ресурсу у одного постачальника та обмеженістю маршрутів постачання [11]. Як зазначено в «Оновленій Енергетичній стратегії України до 2030 р.», частка імпорту в постачанні ПЕР в Україну (близько 50 %) перебуває на середньоєвропейському рівні. При цьому необхідно зауважити високу монопольну залежність від імпорту нафти та газу (близько 70%) та ядерного палива (100%) з Росії [12]. За твердженням В. Баранника «для необхідного забезпечення рівня диверсифікації джерел постачання у багатьох країнах вважається достатнім наявність мінімум трьох майже рівнозначних альтернативних джерел імпорту кожного виду ПЕР» [13]. Енергетична залежність країни від імпортного палива, у свою чергу обумовлена високою енергоємністю української економіки (енергоємність валового внутрішнього продукту (ВВП) України у 2,5 рази перевищує середній рівень енергоємності ВВП країн світу).

На використання природного газу у вітчизняному паливному балансі припадає біля 40%, що перевищує середньосвітові значення майже вдвічі [13], прогнозний баланс на 2013 рік передбачає імпорт природного газу до України в обсязі 27,3 млрд куб. м., з яких частка імпорту російського газу складе 95,2% (26 млрд куб. м), частка імпорту газу з Європи від німецького трейдера RWE – 4,8% (1,3 млрд куб. м) [14]. В той час як до кінця 2005 р. Україна напряму імпортувала туркменський газ та протягом останніх років намагається відновити таку можливість. Проблема полягає у транспортуванні туркменського газу через територію Російської Федерації і відсутністю діючих альтернативних транзитних маршрутів.

З іншої сторони, Туркменістан має за обсягами природного газу четверте місце від світових запасів, видобуток газу в Туркменістані у 2012 р. становив 60 млрд куб. м, з яких 27 млрд куб. м використано на внутрішнє споживання [15]. Зацікавленість у співробітництві з Україною обумовлена бажанням керівництва країни розширяти ринки збуту з наданням пріоритету європейському напрямку. Основними споживачами туркменського газу є Китай, Росія та Іран, однак у 2013 підписано угоди з Індією, Пакістаном. За словами Надзвичайного і Повноважного посла Туркменістану в Україні Н. Аманмурадова: «Туркменська сторона готова в будь-який час надати достатній обсяг природного газу для споживачів України. Принцип Туркменістану такий, що ми продаємо природний газ на кордоні. Туркменістан зараз продає кільком країнам світу. Позиція нашого президента і політика нашої держави полягає у тому, що ми повинні газом поділитися з іншими народами світу. Тому ми добре ставимося до всіх бажаючих купувати туркменський газ» [16]. Також у двосторонньому торговельно-економічному співробітництві передбачено диверсифікувати і маршрути постачання. Туркменістан завершує реалізацію масштабного проекту газопроводу Туркменістан – Афганістан – Пакістан – Індія. Розвиток інфраструктурних об'єктів сприятиме тому, що «технічно вже в 2015 році Україна зможе качати газ з Туркменістану в обхід Росії», – заявив заступник міністра закордонних справ України Віктор Майко [17].

Двостороння торгівля товарами між Україною та Туркменістаном розвивалась в останнє десятиріччя (2004 – 9 місяців 2013 рр.) різними темпами. Як видно з рис. 1 обсяги зовнішньоторгівельного обороту між країнами зростали з 2004 по 2008 рр. Однак у 2009 р. відбулось різке скорочення взаємного товарного обороту у 5,76 разів, скорочення взаємної торгівлі продовжилось у 2010 р., коли показник зовнішньоторгівельного обороту досяг найнижчого значення за десятиріччя (240,38 млн дол. США) та з 2011 р. почав зростати. У 2012 р. обсяг зовнішньоторгівельного обороту Україна-Туркменістан був менше порівняно з максимальним значенням 2008 р. у 9,22 рази (розраховано за даними Держстату України [18]).

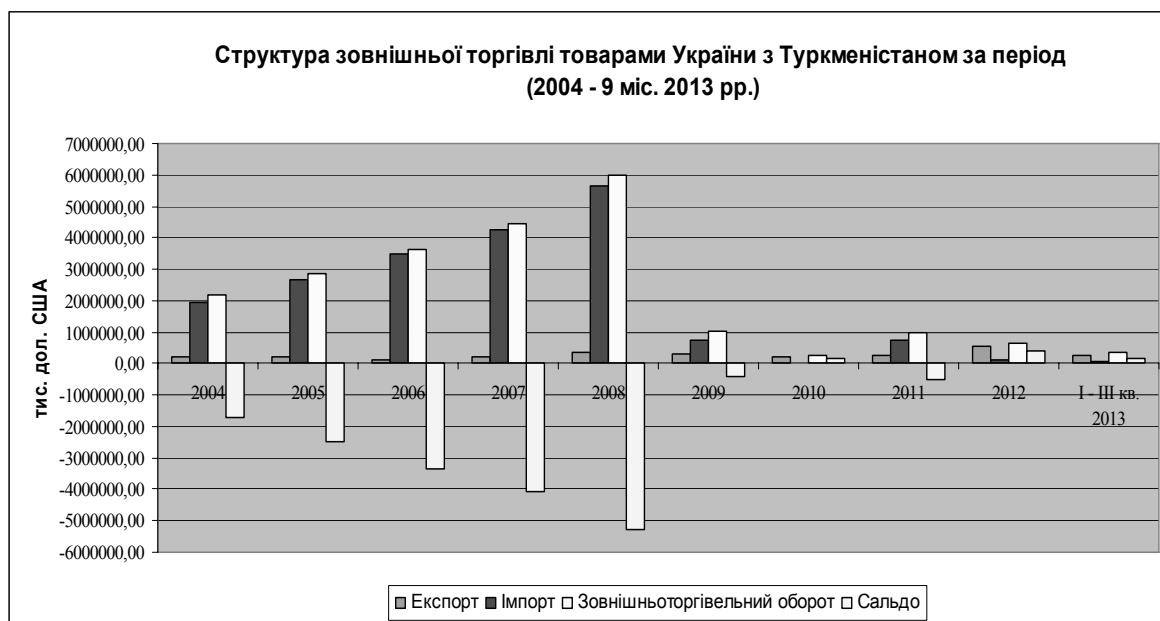

Рис. 1. Структура зовнішньої торгівлі товарами України з Туркменістаном (2004 – три квартали 2013 рр.)
Джерело: побудовано за даними Держстату України [18].

У структурі торгівлі товарами між Україною та Туркменістаном спостерігалось негативне сальдо протягом 2004 – 2009 рр. та у 2011 р., що зумовлено імпортом природного газу (питома вага природного газу у туркменському товарному імпорті 2011 р. становила 99,2% при цьому вартість імпортованого з Туркменістану природного газу зросла до відповідного періоду попереднього року на 2691,9% за даними Держстату України [18]). Однак вже у 2012 р. імпорт туркменського газу скоротився на 75%.

Без урахування енергетичного імпорту торгівельний баланс України з туркменістаном товарами є додатнім. Наприклад, у тому ж 2011 р. експорт з України був у 42 рази більшим ніж неенергетичний імпорт з Туркменістану. Серед неенергетичного туркменського торговельного імпорту найбільшу питому вагу має бавовна 61,8% (за даними Держстату України [18]).

Питома вага експорту українських товарів до Туркменістану від загальної вартості експорту України до країн світу менше 1% і коливалась протягом 2004 – 2012 рр. від найнижчого значення 0,35% у 2006 та 2011 рр. до найвищого 0,82% у 2009 р. (розраховано за даними Держстату України [18]).

У вартісному виразі експорт товарів України до Туркменістану за останнє десятиріччя був найвищим у 2012 р. (див. рис. 2)

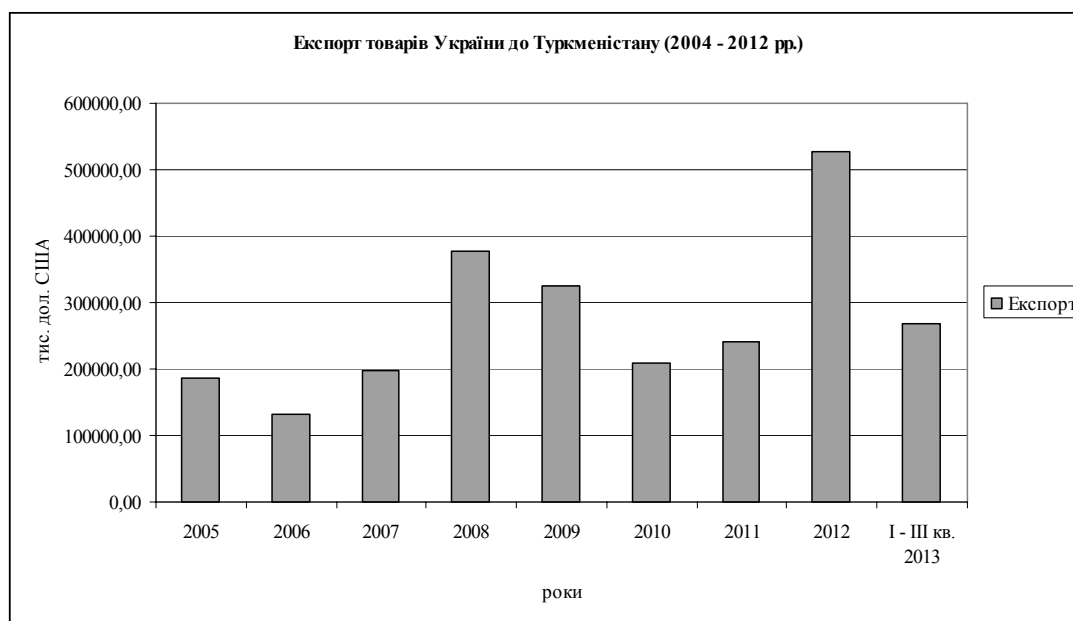

Рис. 2. Динаміка експорту товарів України до Туркменістану (2004 – 9 міс. 2013 рр.)

Джерело: побудовано за даними Держстату України [18]

Національна програма уряду Туркменістану щодо соціально-економічного розвитку на 2011-2030 роки, а також Національна програма розвитку села орієнтовані на всеосяжний економічне зростання при збереженні економічної незалежності, модернізації інфраструктури країни і заохочення прямих іноземних інвестицій. За даними Світового Банку Туркменістан має статус країни з доходом вище середнього (ВВП на душу населення перевищив 6000 дол. США на душу населення у 2012 р.), темп приросту ВВП вище середньосвітового і у 2012 р. становив 11,1%, хоча це на 4,7% менше ніж в 2011 р. [19]. Нарощування економічного потенціалу Туркменістану обумовлює попит на продукцію металургійної промисловості, що відповідає українським експортним можливостям. Питома вага чорних металів та вироби з них від загальної вартості українського експорту становила у 2011 р. 29,5%, у 2012 р. – 50,8%, за 9 міс. 2013 р. – 23,2% [18].

Важливою складовою українсько-туркменської співпраці є продовольча сфера. У зв'язку з глобальною зміною клімату погіршуються умови ведення сільського господарства, у той же час чисельність населення Туркменістану зростає і за даними перепису 2012 р. становить 5 млн 173 тис. осіб. А з урахуванням того, що більша частина орних земель Туркменістану, площа яких становить майже 810 тис. га, використовується для вирощування бавовнику, Туркменістан невзможі повністю забезпечити населення власними продуктами харчування. Стимулювання імпорту продовольства пов'язано також і зі зростанням платоспроможного попиту населення. За даними Державного комітету Туркменістану зі статистики заробітна плата збільшилася на 11,2% у 2012 р. в порівнянні з 2011 р. Після корегування на інфляцію, реальна ставка підвищення заробітної плати становить 6% [20]. Україна спеціалізується на експорті продукції АПК. Питома вага продовольчих товарів в структурі українського експорту товарів до Туркменістану становила у 2011 р. 316%, у 2012 р. – 13,7% (розраховано за даними Держстату України [17]).

Іншим фактором, що визначає перспективи двосторонньої торгівельно-економічної співпраці є потреба Туркменістану в реалізації масштабних інфраструктурних проектів, зокрема щодо розвідки, видобутку та тран-

спортування газу, з одного боку, та наявність висококваліфікованих фахівців в Україні, а також успішний попередній досвід співпраці у цій сфері – з іншого боку. Протягом 2000 – 2004 рр. За участі української ЗАТ «Укр-газпромбуд» здійснювалась велика програма модернізації газотранспортних потужностей Туркменістану. У консорціумі з компанією Caspro Pipeline Service AG (Ліхтенштейн) було спроектовано і побудовано «під ключ» систему газопроводів Довлетабат-Дерялик через колектор Дерялик, що на півночі Туркменії [21]. Українські фахівці брали участь у будівництві інших туркменських газопроводів.

Актуальність співпраці пов'язана також з низькою якістю управління видобувною галуззю Туркменістану. За розрахунками дослідного центру Revenue Watch Institute складено рейтинг, в якому вперше за єдиними чотирма критеріями (організаційно-правова база, звітність, захисні заходи і контроль, наявність сприятливих умов для учасників ринку) була оцінена ефективність управління видобувними галузями 58 сировинних держав. Лідером рейтингу стала Норвегія, яка набрала 98 балів зі 100 можливих. Найгірші показники у М'янми – 4 бали. Туркменістан посів у рейтингу передостаннє 57 місце з 5 балами зі 100 можливих. При цьому ефективність роботи державних компаній «Туркменгаз» і «Туркменнефть» отримала абсолютно найгіршу оцінку, поступившись найближчим конкурентам з М'янми, Афганістану та Екваторіальної Гвінеї [22].

Низький рівень інформатизації Туркменістану, з одного боку, та конкурентоспроможність на світовому ринку українських ІТ технологій – з іншого боку; значна ємність внутрішніх ринків обох країн; налагодження співробітництва в багатьох сферах (науково-технічне, культурне співробітництво тощо) визначає перспективи подальшої співпраці у двосторонніх відносинах.

Динаміка експорту-імпорту послуг України з Туркменістаном за період 2005 – 2012 рр. свідчить про зростання взаємного обороту та позитивного сальдо у балансі торгівлі послугами України (див. рис. 3).

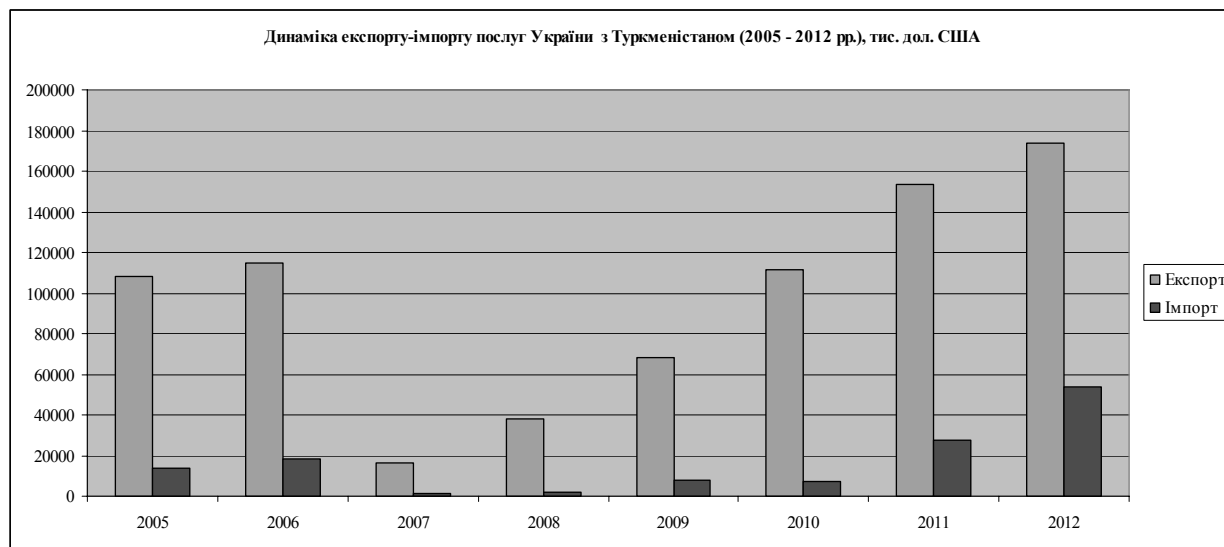

Рис. 3. Динаміка експорту-імпорту послуг України з Туркменістаном (2005 - 2012 рр.), тис. дол. США
Джерело: побудовано за даними Держстату України [18].

Договірно-правова база українсько-туркменських торговельно-економічних відносин на момент написання статті налічує 65 документів зі 124 підписаних документів в усіх сферах, що становлять взаємний інтерес. Відмітимо такі: Угода про проведення узгодженої митної політики (1992 р.); Угода про вільну торгівлю між Україною та Туркменістаном (1994 р.); Угода про поставки продукції електротехнічного призначення (1995 р.); Угода про співробітництво і взаємодопомогу з питань додержання податкового законодавства (2001 р.); Угода про взаємне заохочення та захист інвестицій (1998 р.); Угода про співробітництво в галузі стандартизації, метрології та сертифікації (1998 р.); Договір про довгострокове торгово-економічне співробітництво (2011 р.); Угода про співробітництво між ТПП України і ТПП Туркменістану (2012 р.); Меморандум про взаєморозуміння між ПАТ «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз країни» і Державним концерном «Туркменгаз» (2013 р.); Меморандум про взаєморозуміння між Державною службою фінансового моніторингу України і Міністерством фінансів Туркменістану щодо співробітництва у сфері протидії легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму (2013 р.).

Створена договірно-правова база двосторонніх відносин має також належні умови для розвитку міжрегіонального співробітництва. На сьогоднішній день підписані і діють: Угода між столицею України містом Києвом і столицею Туркменістану містом Ашгабатом (2001 р.); Угода між Одеською обласною державною адміністрацією та хякімліком Ахалського веляту про співробітництво в торговельно-економічній, науково-технічній і гуманітарній областях (2001 р.); Угода між Іллічівською міською радою та хякімліком міста Туркменбаші про торговельно-економічне, науково-технічне і гуманітарне співробітництво (2001 р.); Угода між Донецькою обласною державною адміністрацією України та хякімліком Балканського веляту Туркменістану про торговельно-економічне, науково-технічне і гуманітарне співробітництво (2005 р.) Угода між Київською обласною держав-

ною адміністрацією України і Хякімликом Ахалського веляяту Туркменистану про торговельно-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво (2013 р.); Угода між Одеською обласною державною адміністрацією України і Хякімликом Балканського веляяту Туркменистану про торговельно-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво (2013 р.) [23].

Поряд з базовими угодами, які регламентують співробітництво в економічній сфері, існує низка договірних-правових актів галузевого спрямування. Хоча в цілому, інституційні засади розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин сформовані, проте, потребують удосконалення, зокрема в галузі транспорту.

Позитивно оцінюють також обидві сторони роботу Міжурядової комісії та створення українсько-туркменського торгового дому в Україні і туркменсько-українського торгового дому в Туркменістані, над чим активно працює Торгово-промислова палата України.

Інвестиційна українсько-туркменська діяльність не відображена у офіційних статистичних джерелах, тому залишається поза нашим аналізом.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Аналіз розвитку та сучасного двостороннього торговельно-економічного співробітництва між Україною та Туркменістаном дає змогу зробити висновок про значні перспективи, які пов'язані зі збільшенням обсягів взаємної торгівлі та диверсифікації напрямків співробітництва. Інституційні засади розвитку двосторонніх торговельно-економічних відносин сформовані, проте, потребують удосконалення. Товарна та країнова диверсифікація відповідає національним інтересам обох країн. Природний газ має найбільше значення у двосторонньому торговельно-економічному співробітництві (співпраця є перспективною у торгівлі, інжинірингових послугах щодо розвідки, видобутку та транспортуванні природного газу). Перспективи взаємовигідного співробітництва має і неенергетичний сектор особливо сприятливі умови є традиційних експортних товарів України: продукції чорної металургії і продовольства. Значний потенціал для нарощування експорту послуг України має ринок інформаційних послуг Туркменістану.

Подальші розвідки у даному напрямку передбачають кількісну оцінку перспектив двостороннього торговельно-економічного співробітництва між Україною та Туркменістаном у коротко-, середньо- і довгостроковому періоді.

Список використаних джерел

1. Будкін, В. Двадцятиріччя СНД: потенційні можливості й несправджені надії [Текст] / В. Будкін // Економіка України. – 2012. – № 1. – С.4 –16.
2. Бураковський І. Оцінка потреб України у галузі сприяння міжнародній торгівлі. Вплив торговельної політики на людський розвиток / Бураковський І., Мовчан В. – К.: Регіональне бюро ПРООН для Європи та країн СНД, 2011 – 122 с.
3. Лук'яненко Д.Г. Глобальна економічна інтеграція: Монографія. – К.: ТОВ «Національний підручник», 2008. – 220 с.
4. Національний інтерес України: економічна самодостатність у глобальному вимірі [Текст] : монографія / А. М. Поручник; – К. : КНЕУ, 2008. – 352 с.
5. Базаров Б. А. Развитие внешнеэкономических связей Туркменистана / Б. А. Базаров, Б. К. Пурлиев ; Туркменский ин-т народного хозяйства. – Ашгабат : Ылым, 1996. – 20 с.
6. Овелеков М. Истоки формирования предпринимательства в Туркменистане [Текст] / М. Овелеков ; Академия наук Туркменистана, Институт экономики. – Ашгабат : Ылым, 1996. – 30 с.
7. Гинзбург В. ЭКСПОРТНЫЕ ПОТОКИ ЭНЕРГОРЕСУРСОВ ТУРКМЕНИСТАНА / В. Гинзбург, М.Трошке и др. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: Сайт CA&CC Press® AB /Central Asia & Central Caucasus Press AB <http://www.ca-c.org/journal/rus-06-2003/15.ginzprimru.shtml>.
8. Геополітичні впливи на регіональну безпеку в Центральній Азії: можливі ризики для України. Аналітична записка <http://www.niss.gov.ua/articles/673/>.
9. Cutler Robert M. Turkmenistan-China gas pipeline becomes a reality// By (2/3/2010 issue of the CACI Analyst) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/11988-analytical-articles-caci-analyst-2010-2-3-art-11988.html>.
10. Пікулик О. Б. Сучасні особливості економічного співробітництва України та Туркменістану / О. Б. Пікулик // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Геогр. науки. – 2012. – № 18. – С. 147–151.
11. Европейская стратегия безопасности энергоснабжения (Зеленая книга) / Европейская комиссия. – Перевод на русский язык подготовлен Центром Солнечной Энергетики "ИНТЕРСОЛАРЦЕНТР" в рамках программы ОПЭТ 2002. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.esco-ecosys.narod.ru/2007_3/art147.pdf.
12. Оновлена Енергетична стратегія України до 2030 р. 7 червня 2012 р. м. Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/control/uk/publish/article?art_id=222022&cat_id=104126.
13. Бараннік В. О. Аналіз паливно-енергетичного балансу країни з точки зору енергетичної незалежності // Стратегічна панорама. – № 3. – 2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/148/index.htm>.
14. Кабмін затвердив баланс газу на 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/kabmin-zatverdiv-balans-gazu-na-2013-rik-121359_.html.
15. Экспертный совет: Получит ли Украина туркменский газ? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minprom.ua/articles/116846.html>.

16. Туркменистан готов полностью обеспечить Украину газом [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://censor.net.ua/news/258485/turkmenistan_gotov_polnostyu_obespechit_ukrainu_gazom.
17. Майко В. Украина технически уже через два года сможет качать туркменский газ в обход Газпрома – МИД // Корреспондент.biz, 4 ноября 2013, 14:03 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: korrespondent.net/business.
18. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
19. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.worldbank.org/en/country/turkmenistan>
20. Государственный комитет Туркменистана по статистике. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.stat.gov.tm/ru/>.
21. Интернет портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Turkmenistan.ru
22. Сайт Resource Governance Index 2013. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.renuenuewatch.org/rgi.
23. Сайт Посольства Туркменистана в Украине [Электронный ресурс]. – Режим доступа: ambturkm.org.ua/.

Стаття надійшла до редакції 15.11.2013